

Összhangban

Az emberi jogok és a magyar büntető jogszabályok

Hazánk 1990. november 6-án írta alá az Emberi Jogok Európai Egyezményét s kiegészítő jegyzőkönyvét. Az Országgyűlés az aláírást elhatározó 76/1990 (XI. 2.) OGY számú határozatának indokolásában részletesen kifejtette, miért látta szükségét, hogy az egyezmény aláírása és ratifikálása közé egy elemző szakaszt beiktasson: azért, hogy ezen időszakban felmérhessük az egyezmény elfogadásával vállalt kötelezettségeket és jogrendszerünket a lehetséges mértékben összhangba hozzuk annak követelményrendszerével. Az egyezményt elfogadó valamennyi ország, így Magyarország is, a ratifikációval azt a kötelezettséget vállalta, hogy az ott meghatározott emberi jogokat olyan tartalommal és módon biztosítja a joghatósága alatt álló személyeknek, ahogyan azt a megállapodás, nem pedig belső jogrendszere előírja.

Alkotmányunk 7. §-ának (1) bekezdése értelmében a nemzetek közösségében való részvétel *alkotmányos követelmény*, tehát belső jogunkat úgy kell értelmezni, hogy a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályai érvényesüljenek. A vállalt nemzetközi jogi kötelezettség és a belső jog összhangjának megteremtése minden „vállalt” nemzetközi kötelezettségre vonatkozik.

Az egyezmény tiszteletben tartását szolgáló nemzetközi kontrollmechanizmus – az Európai Emberi Jogi Bizottság és az Európai Jogi Bíróság – a tagállamokat elmarasztaló határozatok hosszú sorával

korrigálta és korrigálja a részes országokban történt emberi jogi jogsértéseket és feloldja az egyezmény és a belső jogrendszer közötti esetleges diszharmóniát. A szabadságjogok törvényes-alkotmányos védelme a büntető rendelkezések felsorolását is megkívánja. Így nevezetesen bűncselekménnyel nyilvánítottunk minden olyan cselekményt, amely *háborúra uszít, nemzeti, faji, nemzetiségi, vallási megkülönböztetésre és ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat*. Az emberi és állampolgári szabadságjogok, a büntetőjog, a büntetőeljárás jog, a büntetés-végrehajtási jog, az egészségügyi szolgáltatási rendszer több módosítást igényelt és kíván a jövőben is.

Azok a politikai, gazdasági és társadalmi változások, amelyeknek a közelmúltban tanúi lehettünk, számos olyan követelményt körvonalaztak, amelyek a demokratikus jogállamiságból fakadó feladatokkal együtt felvetették egy széleskörű jogalkotási-jogalkalmazási reform szükségességét.

A megvalósítás folyamatában különös figyelmet fordítottunk és kell fordítanunk ezután is az európai integráció emberi jogi kívánalmaira.

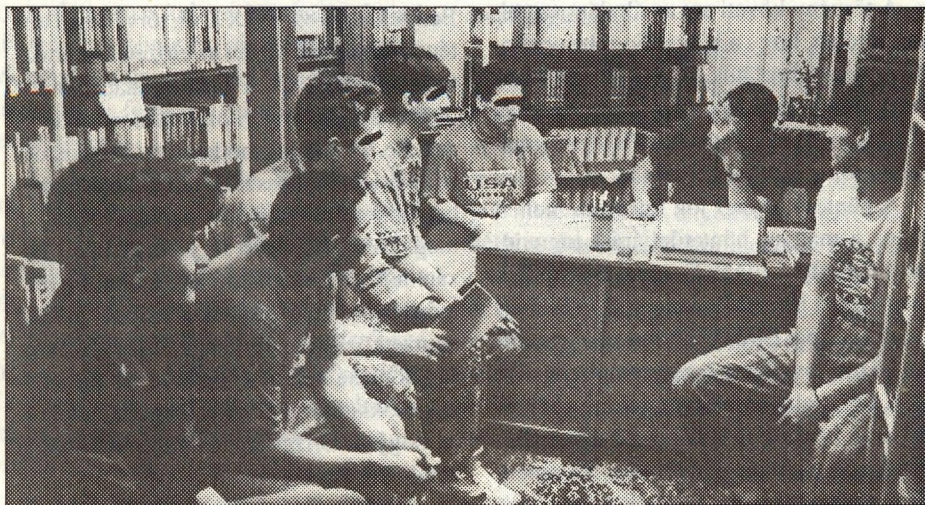
Magyarország Európa Tanács-i tagsága elengedhetetlen követelményként vetette fel a jogharmonizáció gondolatát, belső jogunk és a nemzetközi kívánalmak közötti összhang megteremtését.

Erre is figyelemmel kell megadni az aláírt és ratifikált, a polgári és politikai,

gazdasági, szociális és kulturális jogokat, úgy is, mint az első és második generációs emberi jogokat felölölő, „Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezmény” kapcsán megfogalmazódó nemzetközi követelményeket. Kétségtelen, hogy az egyezményt olyan időpontban ratifikálták, amikor a magyar jogrendszer még nem sikerült minden vonatkozásban maradéktalanul összhangba hozni a strasbourgi jogelvekkel. Az ebből adódó diszharmonia és konfliktus feloldása természetesen nem a jogalkalmazó, hanem a jogalkotó – mindenekelőtt a törvényhozás – feladata. Ez pedig nem csekély, különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az elmúlt negyven évben mintegy 150 nemzetközi egyezmény és mintegy 350 ajánlás született. Ezért nem mellőzhető bizonyos prioritások felállításra abból a szempontból, hogy mely egyezmények és ajánlások elfogadása a legfontosabb a hazai jogfejlődés jelenlegi szakaszában. A jogalkotás reformja egyaránt átfogja a büntető anyagi és eljárásjog, a büntetés-végrehajtási jog területét.

A nemzetközi kívánalmak, az alkotmányban megjelent új intézmények, az Alkotmánybíróság döntése a halálbüntetés eltörléséről, a társadalom értékrendjében bekövetkezett változások és végül számos új, büntetőjogilag üldözendő magatartásforma megjelenése szükségessé tette a hatályos büntető törvénykönyv szabályainak részbeni megváltoztatását, korszerűsítését. A módosított Btk. tovább közelít az igazságos, a tett súlyához igazodó büntetés elvéhez.

Rendelkezései kifejezésre juttatják, hogy az új társadalmi-politikai viszonyok között a személyi szabadság, az emberi méltóság és becsület kiemelkedő érték. Ezért bevezeti az *emberrablás büntetést* és általában szigorúbb büntetéseket helyez kilátásba a személyi szabadság megsértőivel szemben. Fokozott büntetőjogi oltalmat kíván nyújtani a legvédtelenebbeknek, a *gyermeknek*, ezért a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében súlyosítja a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények

Nevelői foglalkozás a fiatalok között

büntetőjogi fenyegetettségét. Új minősítő körülményekkel érzékelteti, hogy szigorúban ítélendő meg a tett, ha az áldozat kiskorú.

A törvény követi azt az általánosan elismert tételt, hogy a büntetőjogi beavatkozást ésszerű korlátok közé kell szorítani. Ezért szűkíti azoknak a normasértéseknek a körét, amelyek miatt a felelősségre vonás a büntetőjog területén történik.

A büntető anyagi jog reformja mellett fontos a magyar büntetőeljárás jogrendszer, az Emberi Jogok Európai Bizottsága, a Miniszteri Bizottság, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlata közötti összhang megteremtése is.

A Be. általános felülvizsgálata, a büntetőeljárás kérdéseinek korszerű újrászabályozása olyan fontos jogalkotási cél, amely az új eljárási törvény megalkotását célzó átfogó reform megvalósítását jelenti.

A büntetőeljárás átfogó szabályozásának koncepciója e munka fontos állomását jelenti. A feladat súlyát érzékelteti, hogy annak megoldásakor olyan kérdéseket kell megválaszolni, mint a bíróság, az ügyészség, a rendőrség szerepével, szervezetével összefüggő feladatok felvázolása az igazságügyi szervezet átalakításának tükrében, a nyomozó hatóságok rendszere, hatásköre, a tárgyalási szak (a laikus bíráskodás) problémája, a fórumrendszer, valamint a bírósági szervezet kérdése.

Fontos jogalkotási feladat a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény általános felülvizsgálata és új büntetőeljárás törvény megalkotása. Ennek teljesítése azonban hosszabb időt vesz igénybe. Vannak viszont a Be.-nek olyan rendelkezései, amelyek módosítása az országgyűlésre vár. Így például az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 9. cikkének 3. pontja szerint azt, akit bűncselekmény miatt őrizetbe vettek, a legrövidebb időn belül bíró elé kell állítani. A Be.-nek az 1989. évi XXVI. törvénnyel történt módosítása ugyan az előzetes letartóztatás elrendelését a bíróság hatáskörébe utalta az eljárás nyomozati szakaszában is, de a Be. 91. §-ának módosított (2) bekezdése az őrizet leghosszabb tartamát az eddigi hetvenkét óra helyett öt napban határozta meg. Nem hagyható figyelmen kívül hazánkban az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozásából fakadó nemzetközi kötelezettsége, amely a bíróság döntése nélkül a fogva tartás tartamának csökkentését kívánja meg. Ez indokolja, hogy az őrizet leghosszabb időtartama hetvenkét óra legyen.

A büntetés-végrehajtás szervezetét és rendszerét a büntetési rendszerhez kell igazítani.

zítani. Jogállam nem képzelhető el korszerű büntetés-végrehajtási jog nélkül. Ezen felismerés vezetett a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. törvény megszületéséhez.

A törvény a büntetés-végrehajtás szabályozásában figyelembe veszi az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokra vonatkozó ajánlásait. Igazodik a nemzetközi kötelezettség-vállalásokhoz, az európai büntetés-végrehajtási normákhoz.

Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelmének Európai Egyezményére figyelemmel kibővültek a büntetések és az intézkedések végrehajtására vonatkozó rendelkezések.

A fogvatartottal való bánásmód szabályozásánál a törvény figyelemmel volt a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés- és bánásmód elleni nemzetközi egyezmény előírásaira. A novella olyan rendelkezéseket is tartalmaz, amelyeket a hazai büntetés-végrehajtás gyakorlati tapasztalatai tettek indokolttá, különösen a büntetés-végrehajtási intézetek belső rendje, ezen belül az elítéltek jutalmazása és fegyelmi felelősségre vonása tekintetében.

Az Alkotmánybíróság 5/1992 (I. 30.) AB határozatára is figyelemmel az 1993. évi XXXII. törvény – meghatározott esetek kivételével – általánossá tette a fellebbezés lehetőségét a bv. bíró által hozott végzésekkel szemben. Számos esetben lehetősége nyílt az elítéltnak a bírói út igénybevételére. E körben hazánk a nemzetközi összehasonlításban is élen áll. Jó néhány előírás segíti a *családi kapcsolatok* fenntartását, erősítését. Az enyhébb rezsím szabályainak alkalmazásánál az intézményrendszer széleskörű

differentiálására van lehetőség. A nemzetközi gyakorlattal és követelményrendszerrel összhangban határozta meg az új törvény az elítéltek jogi helyzetét,

Garanciális súlyára figyelemmel a módosított Bv. tvr. már a 2. §-ában összefoglalja a valamennyi elítéltet megillető fontos jogokat. E körben részletesebben és nyomatékosabban szabályozza az anyanyelv használatának jogát. A törvény deklarálja a jó hírnév, a magántitok és a személyes adatok védelmét, valamint a magánlakás sértetlenségét mint az elítélt olyan, személyhez fűződő jogait, amelyeket a büntetés végrehajtása sem zárhat ki.

Az Európai Büntetés-végrehajtási Szabályok előírásaival összhangban a Bv. tvr. hatályos szabálya kimondja az elítéltek között a *nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, társadalmi származásuk, nemük, illetőleg vagyoni helyzetük szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmát*. A törvény a korábbiakhoz képest jelentősen bővíti az elítéltnak a büntetés-végrehajtás tényéből származó jogait.

A törvény az ügyvezetett *félszabad végrehajtási rendszer* egyes elemeit hasznosítva; lehetőséget ad a börtönben, illetőleg a fogházban végrehajtandó szabadságvesztés esetén enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására, enyhítve az elítélt személyi szabadságának korlátozását. Ez nem a jutalmazás körébe tartozó eseti kedvezmény, hanem a *végrehajtási rezsím tartós enyhítése*, ezért indokolt, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásáról, illetőleg ennek megszüntetéséről a bv. bíró rendelkezzeék.

A személyi szabadságtól megfosztott elítélttel szemben a legsúlyosabb fegyelmi fenytés, a *magánelzárás*, olyan további

Előzetes letartóztatott a zárkában

joghátrány, amelyre csak a garanciális követelmények következetes érvényesítésével kerülhet sor. Az új jogi szabályozás ezért lehetővé teszi, hogy az elítélt és – végrehajtási helyétől függetlenül – az előzetesen letartóztatott a kiszabott magánélzárás fenyítés ellen halasztó hatályú fellebbezésel forduljon a bv. bíróhoz.

Nemcsak a bv. bíró hatásköre bővült, hanem eljárásának szabálya is változott. Figyelemmel arra, hogy a kontradiktóris tárgyalás lehetőségeinek kizárása indokolatlan, ezért a hatályos szabályozás értelmében a bv. bíró bizonyítás felvételekor köteles tárgyalást tartani. Az ügyész részvétele csak a tárgyaláson kötelező, ennek ellenére helyeselhetően gyakori a meghallgatáson való ügyési részvétel is. Mindezek révén többszörösre nőtt az a munka, amit a bv. bírói eljárásban való ügyési részvétel jelent.

Garanciális súlyukra figyelemmel törvény rögzíti az olyan, korábban rendeletben vagy utasításban szabályozott kérdéseket, mint például a szabadságvesztés végrehaj-

tásának félbeszakítása, az elítéltet és a büntetés-végrehajtást terhelő egyes költségek, a terhes és kisgyermekes nők jogai, a levelezés ellenőrzése, a távbeszélő használata, a magánélzárás végrehajtása, a fiatalkorúak pártfogó felügyelete, a bv. intézetek utógondozással kapcsolatos feladatai.

Tekintettel arra, hogy a Btk.-t módosító 1993. évi XVII. törvény a munkakötelességgel járó büntetések közül csak a közérdekű munkát tartotta fenn, a Bv. tvr. hatályos szövege önálló fejezetben szabályozza a közérdekű munka végrehajtását.

Megszűnt az a törvényességi szempontból kifogásolható helyzet, hogy a bv. bíró nem a Btk., hanem a Bv. tvr. alapján rendelte el annak az elítéltnak a pártfogó felügyeletét, aki a szabadságvesztését teljesen kitöltötte. A társadalmi és gazdasági környezet változásaira figyelemmel módosultak az elítéltek utógondozására vonatkozó rendelkezések is. Megszűntek azok a fegyelmi fenyítések a szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltekkel szemben, amelyek nem szolgálták a büntetés-végrehajtás

célját és a gyakorlatban sem váltak be.

Nem olyan igénnyel és teljességgel, mint a szabadságvesztést töltő elítélteknél, de váltóztak az előzetes letartóztatás végrehajtásával kapcsolatos rendelkezések is. Az ügyészségnek az előzetes letartóztatás végrehajtásával kapcsolatos felügyeleti munkáját már érintette az ügyészségről szóló törvényt módosító 1989. évi XLVI. törvény, amely az előzetes letartóztatás rendőrségi fogdában történő végrehajtásának törvényességi felügyeletét e szakág feladatává tette. Az előzetes letartóztatást a büntetés-végrehajtási intézetben a tárgyalás előkészítéskor hozott határozatig az ügyész rendelkezése alapján kell végrehajtani.

Az új törvényi szabályozás bővítette az ügyész rendelkezési jogkörét is. A hatályos szabályozás szerint az előzetesen letartóztatott a hozzátartozóján kívül más személyekkel már nem a bv. intézet, hanem a vádirat benyújtásáig az ügyész, ezt követően a bíróság jóváhagyásával levelezhet.

A novella lehetővé teszi az elítéltek, hogy felügyelettel vagy anélkül meglátogassa súlyosan beteg hozzátartozóját és részt vehessen hozzátartozója temetésén. E jogot a törvény az előzetesen letartóztatottnak is megadja, azzal a megszorítással, hogy erre csak felügyelettel kerülhet sor és csak akkor, ha azt a vádirat benyújtása előtt az ügyész, azt követően pedig a bíróság engedélyezi.

Az ügyész, illetőleg a bíró rendelkezését az intézet parancsnoka köteles végrehajtani, de helyes, ha az engedélyt adó az engedélyezés előtt kikéri a parancsnok véleményét.

Az új szabályok értelmében az előzetesen letartóztatottat a bíróság sem kötelezheti munkavégzésre, a termelőmunkában

csak kérelmére vehet részt. Módja van valószínű vagy lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztására, annak kinyilatkoztatására és gyakorlására. Jogosult a pihenésre, a rendszeresen végzett munka után fizetett szabadságra.

Az ügyész, illetve a bíró rendelkezési jogkörében eljárva a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozhatja az előzetesen letartóztatott levelezési, látogatófogadási, illetve csomagküldeményhez való jogát, azonban ez nem vonatkozhat a védővel való érintkezésre. Az új törvényből fakadóan az európai gyakorlattal szinkronban a szabadságvesztést töltő személy mint állampolgár vehet részt a különféle oktatási, képzési, közművelődési, gyógyító foglalkozásokon. A közoktatási törvény a büntetés-végrehajtás feladatává tette az elítéltek általános iskolai oktatásának teljes szervezését és finanszírozását. Az elítélt jogává vált az oktatásban való részvételének eldöntése, így mintegy harmadára csökkent az általános iskolai oktatásra jelentkezők száma. Nem a kényszer, hanem az ösztönzés készíti az elítéltet, hogy személyisége fejlődése szempontjából hasznos tevékenységet végezzen.

A fogvatartottak lelki gondozása, oktatása, istentiszteleteken való részvétele jól kiegészíti az intézetekben folyó nevelési tevékenységet. Nagy szükség van a szabadulók és a kapcsolat nélküliek segélyezésére, amiben az egyházak – anyagi lehetőségük függvényében – szerepet vállalnak.

Hatályos jogunkban a büntetés-végrehajtás szabályozása háromszintű. A Bv. tvr. 127. §-ának (1) bekezdése felhatalmazza az igazságügy-minisztert, hogy a büntetések végrehajtásának részletes szabályait a legfőbb ügyéssel és az érdekelt miniszterekkel (országos hatáskörű szervek veze-

tőivel) egyetértésben alkossa meg. A felhatalmazás alapján kiadott jogszabályok közül alapvető fontosságú a Büntetés- végrehajtási Szabályzatról szóló 8/1979 (VI. 30.) IM számú rendelet, valamint a Büntetés- végrehajtási Szabályzat végrehajtásáról szóló 101/1981 (IK. 2.) IM számú utasítás (Szakutasítás).

A Bv. tvr. módosítását követően elengedhetlenné vált a törvény végrehajtási szabályainak felülvizsgálata, az új Bv. Szabályzat megalkotása.

A nemzetközi jogharmonizáció olyan

feladat, amely mind a jogalkotók, mind a gyakorló jogalkalmazók számára kihívás. A nemzetközi egyezményekkel összhangban álló jogalkalmazás nélkülözhetetlen feltétele a jogalkalmazók (bírók, ügyészek, büntetés-végrehajtási szakemberek stb.) jobb tájékozottsága, szakmai képzése, információval való ellátása. E körben fontos az Európai Emberi Jogi Bíróság ítéleteinek, valamint az Európai Emberi Jogi Bizottság döntéseinek megismertetése.

Dr. Lajtár István

Minden kedves
olvasónknak
kellemes karácsonyi
ünnepeket
és boldog új évet
kívánunk!